

SOCIALE PSYCHOLOGIE

SOCIALE PSYCHOLOGIE

ALAIN VAN HIEL

ACADEMIA
PRESS

© Academia Press

P. Van Duyseplein 8

9000 Gent

Tel. 09/233 80 88

Fax 09/233 14 09

info@academiapress.be

www.academiapress.be

Academia Press maakt deel uit van Lannoo Uitgeverij, de boeken- en
multimediadivisie van Uitgeverij Lannoo nv.

Herkomst illustraties: www.imageglobe.be

Vormgeving en opmaak: Twin Media bv, Culemborg

Van Hiel, Alain

Sociale psychologie

Gent, Academia Press, 2013, XVII + 711 p.

Eerste oplage 2013

Tweede oplage 2015

Derde oplage 2016

ISBN 978 90 382 2138 0

D/2013/4804/112

NURI 775

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of vermenigvuldigd door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

De auteur en de uitgever hebben geprobeerd alle rechthebbenden op illustraties en figuren te contacteren. Personen die zich alsnog in hun rechten voelen geschaad nemen contact op met de uitgever.

KORTE INHOUD

Woord vooraf XVI
Over de auteur XVII

hoofdstuk 1 Inleiding 2
hoofdstuk 2 Onderzoeksmethoden 22

DEEL I SOCIALE PSYCHOLOGIE: KERNTHEMA'S
hoofdstuk 3 Het sociale zelf 48
hoofdstuk 4 Sociale perceptie 84
hoofdstuk 5 Sociale beïnvloeding 122

DEEL II SOCIALE COGNITIE EN ATTITUDES
hoofdstuk 6 Sociale Cognitie 162
hoofdstuk 7 Attitudes 202

DEEL III INTERPERSOONLIJKE- EN GROEPSPROCESSEN
hoofdstuk 8 Interpersoonlijke relaties 246
hoofdstuk 9 Anderen helpen 284
hoofdstuk 10 Agressie 318
hoofdstuk 11 De sociaalpsychologische basis van groepen 364
hoofdstuk 12 Groepsprestaties 402

DEEL IV INTERGROEPSPROCESSEN
hoofdstuk 13 Stereotypen, vooroordelen en discriminatie 438
hoofdstuk 14 De multiculturele samenleving 476
hoofdstuk 15 Sociale dilemma's en groepsconflict 516

DEEL V TOEGEPASTE SOCIALE PSYCHOLOGIE
hoofdstuk 16 De rechterlijke wereld 558
hoofdstuk 17 De politieke wereld 600

Woordenlijst Nederlands-Engels 640
Woordenlijst Engels-Nederlands 644
Verklarende woordenlijst 648
Referenties 659
Personenregister 698
Beknopt zakenregister 709

INHOUD

WOORD VOORAF XVI

OVER DE AUTEUR XVII

HOOFDSTUK 1 **INLEIDING** 2

Inleiding: de mens is een sociaal dier 3

Sociale psychologie: definitie en verwante disciplines 5

Definitie van sociale psychologie 5

De kracht van de situatie: een voorbeeld van een sociaalpsychologische studie 7

Sociale psychologie en verwante disciplines 9

Andere psychologische domeinen 11

Sociale psychologie en mensenkennis 11

De geschiedenis van de sociale psychologie 12

De beginjaren van de sociale psychologie (1880-1935) 12

De jaren van bevestiging en groei (1936-1960) 13

Lopen en vallen (1960-midden 1970) 15

Methodologisch en inhoudelijk pluralisme (midden 1970-2000) 17

Sociale psychologie in de 21ste eeuw 18

Hersenonderzoek 18

Het internet 19

Sociaal-culturele perspectieven 19

Samenvatting 21

Kernbegrippen 21

HOOFDSTUK 2 **ONDERZOEKSMETHODEN** 22

Woord vooraf 23

De ontwikkeling van hypothesen 24

Een goed idee 24

Opzoeken van psychologische literatuur 24

Het operationaliseren van sociaalpsychologische variabelen 26

Zelfbeschrijving 27

Gedragsobservatie 29

Ideeën testen: onderzoeksplannen 32

Beschrijvend onderzoek 32

Correlationeel onderzoek: de relatie tussen variabelen 33

Experimenten: manipuleren van de situatie 37

Ethiek en waarden in de sociale psychologie 40

Geïnformeerde toestemming 41

Debriefing 41

Waarden en wetenschap 41

Samenvatting 43

Kernbegrippen 45

DEEL I SOCIALE PSYCHOLOGIE: KERNTHEMA'S

HOOFDSTUK 3	HET SOCIALE ZELF 48
	Woord vooraf 49
	Het sociale zelf – een inleiding 50
	De oorsprong van het zelf 50
	Functies van het zelf 51
	Geslachtsverschillen 52
	Leeftijds- en cohortevershillen 53
	Culturele perspectieven 54
	Het zelfconcept 55
	Introspectie 55
	Zelfperceptie 57
	De invloed van anderen 60
	Zelfwaardering 62
	De zelfdiscrepantietheorie 64
	De zelfbewustzijnstheorie 65
	Berperkingen van zelfregulatie 66
	Mechanismen van zelfverheerlijking 67
	Zijn positieve illusies adaptief? 72
	Zelfpresentatie 73
	Strategische zelfpresentatie 73
	Zelfverificatie 75
	Individuele verschillen in zelfsturing 76
	Subjectief welbevinden: op weg naar het geluk 77
	Slotwoord: het dynamische zelf 80
	Samenvatting 81
	Kernbegrippen 83
HOOFDSTUK 4	SOCIALE PERCEPTIE 84
	WOORD VOORAF 85
	Het ruwe materiaal van de eerste indruk 85
	De waarnemer 85
	Het uiterlijk 86
	Situaties 88
	Gedrag 89
	Attributie: van elementen tot disposities 95
	Attributietheorieën 96
	De theorie van corresponderende gevolgtrekkingen 97
	Kelley's covariatietheorie 98
	Attributionele vertekeningen 100
	Integratie: van disposities tot impressies 108
	Integratie van kenmerken in een globale impressie 108
	Enkele basisbevindingen 108
	Afwijkingen van het gemiddelde model 110

Confirmatievertekeningen: van impressies naar de realiteit 112

- Persistentie van opvattingen 112
- Confirmatorische hypothesetoetsing 114
- De zelfvervullende voorspelling 115

Slotwoord 117

Samenvatting 119

Kernbegrippen 120

HOOFDSTUK 5 SOCIALE BEÏNVLOEDING 122

Woord Vooraf 123

Automatische sociale beïnvloeding 125

Conformiteit 126

- De klassieke studies 128
- Waarom conformeert men? 130
- Meerderheidsinvloed 132
- Minderheidsinvloed 136

Instemmen 141

- Redenen geven 141
- 'Stel je eens voor' 142
- De wederkerigheidsnorm 142
- Tweestappen instemmingstechnieken 144
- Assertiviteit 147

Gehoorzaamheid 147

- Milgrams onderzoek: krachtlijnen van vernietigende gehoorzaamheid 148
- Milgram in de 21ste eeuw 153
- Verzet 154

Slotwoord 155

Samenvatting 157

Kernbegrippen 158

DEEL II SOCIALE COGNITIE EN ATTITUDES

HOOFDSTUK 6 SOCIALE COGNITIE 162

Sociale cognitie, een inleiding 163

- De sociaal-cognitieve benadering 163
- De geschiedenis van de sociale cognitie 165
- Het schemabegrip 166
- Effecten van schema's op informatieverwerking 169

Automatische processen 174

- Geschiedenis van het onderzoek naar automatische processen 175
- Kenmerken van automatische processen 176
- Automaticiteit: affect versus cognitie 177
- Individuele verschillen in impliciete reacties 181
- De onbewuste beslisser 183

'Hot cognition': affect, motivatie en cognitie 184

- Affect: emoties en stemmingen 184
- De invloed van cognitie op affect 186

- De invloed van affect op cognitie 189
- Het voorspellen van toekomstig affect 191
- De invloed van motivatie op cognitie 193
- Motivatie en bekwaamheid 193

Slotwoord 196

Samenvatting 197

Kernbegrippen 199

HOOFDSTUK 7

ATTITUDES 202

Woord vooraf 203

Attitudes: basisbevindingen 204

- De drie componenten van attitudes 205
- De relatie tussen cognitie, affect en gedrag 206
- Attitudesterkte 207
- Expliciete en impliciete attitudes 208
- Het verband tussen attitudes en gedrag 210

Overreding door communicatie 212

- Twee wegen voor overreding 213
- De bron 216
- De boodschap 219
- Het publiek 222

Overtuigen door het eigen gedrag 225

- Rollenspel: de wereld is een toneel 225
- Cognitieve dissonantietheorie 225
- Toepassingen van de dissonantietheorie op inspanningen en keuzes 229
- Randcondities van de dissonantietheorie 230
- Alternatieve wegen tot zelfovertuiging 231

Reclame en voorlichting 232

- Subliminale berichten 234
- Stereotypen 236
- Culturele verschillen 238

Slotwoord 240

Samenvatting 241

Kernbegrippen 242

DEEL III

INTERPERSOONLIJKE- EN GROEPSPROCESSEN

HOOFDSTUK 8

INTERPERSOONLIJKE RELATIES 246

Woord vooraf 247

Het belang van interpersoonlijke relaties 247

- De behoefte aan affiliatie 247
- Hechtingsstijlen 248
- Het sociale netwerk 249
- Relaties en welbevinden 250
- Sociale steun en fysieke integriteit 251

Aantrekkingskracht 253

- Nabijheidseffect 253
- Familiariteit 254
- Gelijkenissen 254
- Uiterlijke aantrekkelijkheid 256
- Contextfactoren 261

Hechte relaties 263

- Elkaar leren kennen 263
- Partnerkeuze 264
- De analyse van beloningen en investeringen 267
- Soorten hechte relaties 269
- Mannen en vrouwen 273

Ontwikkelingspatronen 275

- Ontwikkelingspatronen in het huwelijk 275
- Communicatie en conflict 277
- Uit elkaar gaan 278

Slotwoord 279

Samenvatting 281

Kernbegrippen 283

HOOFDSTUK 9

ANDEREN HELPEN 284

Woord vooraf 285

Waarom helpt men anderen? 286

- Evolutionaire factoren 286
- Kosten en baten 289
- Altruïsme of egoïsme: het grote debat 292
- Motieven om te helpen 295

In welke omstandigheden helpt men? 297

- Het omstandereffect 297
- Stress en tijdsdruk 303
- Locatie en cultuur 304
- Stemming 305
- Rolmodellen en sociale normen 307

Wie helpt anderen? 308

- Zijn sommige personen behulpzamer dan anderen? 308
- Kenmerken van de altruïstische persoonlijkheid 309
- De invloed van ouders en familie 312

Interpersoonlijke factoren: wie helpt men? 312

- Waargenomen eigenschappen van de persoon in nood 312
- De gepaste combinatie van helper en ontvanger 313
- Geslacht en hulpvaardigheid 313
- Anderen om hulp vragen 314

Slotwoord 314

Samenvatting 315

Kernbegrippen 317

HOOFDSTUK 10	AGRESSIE	318
	Woord vooraf	319
	Wat is agressie?	320
	Definities en vormen van agressie	320
	Pestgedrag	323
	De meting van agressie	324
	Crossnationale en intraculturele verschillen	326
	Crossnationale verschillen	326
	Intraculturele verschillen	327
	De oorsprong van agressie	329
	Het erfelijkheidsperspectief	329
	Het leerperspectief	331
	Het erfelijkheid/omgevingdebat	336
	Sociaalpsychologische theorieën van agressie	336
	Frustratie	336
	Negatief affect	338
	Fysiologische opwinding	340
	Cognitieve processen	340
	Een integratief model van agressie	343
	De invloed van geweldmedia	344
	Geweld in de media	344
	Pornografie	348
	Verborgен geweld	353
	Seksuele agressie	353
	Partnergeweld	354
	Kindermishandeling	356
	Slotwoord: de reductie van geweld	357
	Samenvatting	359
	Kernbegrippen	361
HOOFDSTUK 11	DE SOCIAALPSYCHOLOGISCHE BASIS VAN GROEPEN	364
	Woord vooraf	365
	Kenmerken van groepen	366
	Basisfuncties van groepen	366
	De groep als veilige haven	367
	Groepsgrootte	368
	Groepsterritorium	369
	Groepsontwikkeling	371
	Groepstructuur	373
	De normatieve structuur	373
	Rolverdeling	375
	De affectieve structuur van de groep	376
	De communicatiestructuur	377
	Groepsamenstelling en diversiteit	379
	Macht en leiderschap: hiërarchische relaties tussen groepsleden	383
	Macht	383
	Klassieke leiderschapsbenaderingen	385
	Dynamische modellen van leiderschap	387

- Toxisch leiderschap 389
- Beslissingen van de leider 391
- De aanwezigheid van andere groepen 393**
 - Impact op groepsgedrag 393
 - Impact op leiderschap 395
- Slotwoord 396**
- Samenvatting 397**
- Kernbegrippen 399**

- HOOFDSTUK 12 GROEPSPRESTATIES 402**
 - Collectieve processen 403**
 - Sociale facilitatie 403
 - Sociaal lijntrekken 406
 - Collectieve processen: een integratie 408
 - Onenigheid en verschillende opinies 410**
 - Opiniedevianten 410
 - Sociale beslissingsschema's: naar de essentie van groepsbeïnvloeding 412
 - Groespolarisatie: de weg naar extreme posities 414
 - Prestaties in kleine, taakgerichte groepen 416**
 - Groepsprestatie: het combineren van individuele bijdragen 416
 - Brainstormen 418
 - Vertekende steekproeftrekking en communicatie: ideeën op tafel krijgen 420
 - Groepsgeheugen: samen onthouden 422
 - Heuristieken 423
 - Strategieën die groepsefficiëntie verhogen 425
 - Groepsdenken: het perspectief verliezen 427**
 - Het groepsdenken model 428
 - Empirische onderzoeken 430
 - Groepsdenken voorkomen 431
 - Slotwoord 432**
 - Samenvatting 433**
 - Kernbegrippen 435**

DEEL IV INTERGROEPSPROCESSEN

- HOOFDSTUK 13 STEREOTYPEN, VOOROORDELEN EN DISCRIMINATIE 438**
 - Woord vooraf en enkele uitgangspunten 439**
 - Trends in en gevolgen van etnische vooroordelen 440**
 - Trends in etnische vooroordelen en attitudes tegenover migratie 440
 - Voorbeelden van de gevolgen van vooroordelen 442
 - De wortels van vooroordelen 443**
 - Competitie om schaarse middelen 443
 - Minimale groepen en sociale identiteit 446
 - Sociale categorisatie en stereotypen 451**
 - Sociale categorisatie 451
 - Stereotypen 453
 - Individuele verschillen in vooroordelen 460**

Soorten vooroordelen	462
Subtiele en grove vooroordelen	462
Impliciete vooroordelen	464
Wederzijdse vooroordelen	466
Seksisme	468
Geslacht is een fundamentele categorie	468
Waarom blijven geslachtsstereotypen bestaan?	469
Ambivalent seksisme	471
Slotwoord	472
Samenvatting	473
Kernbegrippen	475

HOOFDSTUK 14 DE MULTICULTURELE SAMENLEVING 476

Diversiteit	477
Is diversiteit wel het probleem?	478
Hypersegregatie	481
Interetnisch contact vermindert vooroordelen	483
De contacthypothese	483
De schooldesegregatie in de Verenigde Staten: een grootschalig contactexperiment	483
Langdurig contact en interetnische vriendschappen	486
Cognitieve en affectieve gevolgen van contact	487
Diversiteit en contact: de twee zijden van het verhaal	490
Problemen met interetnisch contact	491
Zoeken we elkaar spontaan op?	491
Contactervaringen	493
De sollicitatiesetting	495
Na het contact	495
Multiculturalisme: de goede benadering?	497
Samenleven in de school en op het werk – contact en positieve actie als actiemiddelen	499
De ideale school	499
Positieve actie: zachte en harde maatregelen	501
Aanvaarding van positieve actie door meerderheidsleden	502
Tegenstanders van positieve actie	502
De psychische dimensie van voorkeursbehandeling door quota's	503
Effecten van allerlei goedbedoelde maatregelen, media en wetten en regels	505
Educatie	505
Media	506
Wetten en regels	508
Invloed van mensen om ons heen en sociale normen	509
Slotwoord	511
Samenvatting	512
Kernbegrippen	515

HOOFDSTUK 15 SOCIALE DILEMMA'S EN GROEPSCONFLICT 516

Sociale dilemma's	517
Het gevangenendilemma	518
Middelendilemma's	520
Gereduceerde dilemma's	523

De weg naar coöperatie: individuele verschillen in prosociale oriëntatie en vertrouwen	524
Sociale dilemma's oplossen	527
Massagedrag	531
De klassieke visie	531
De sociale dimensie van conflict	536
Conflictescalatie	541
Groepsdynamische factoren	541
Onvermogen tot complex denken en vertekende percepties	543
Bedreigingscapaciteit	545
Conflicten oplossen	546
Niet inzetten van dreigmiddelen en coöperatie	546
Onderhandelen	549
Slotwoord	552
Samenvatting	553
Kernbegrippen	555

DEEL V TOEGEPASTE SOCIALE PSYCHOLOGIE

HOOFDSTUK 16	DE RECHTERLIJKE WERELD	558
	Woord vooraf en probleemstelling	559
	De selectie van de jury	562
	De ondervraging van kandidaat-juryleden	562
	De wetenschappelijke selectie van de jury	563
	Het proces	565
	Bekentenissen	565
	De polygraaf	570
	Getuigenissen	571
	Niet-toegelaten bewijsmateriaal	583
	Beraadslaging door de jury	586
	De groepsdynamica van beraadslaging	586
	De grootte van de jury	588
	De meerderheid beslist	589
	Het straffoemetingsproces	589
	Straftheorieën	591
	De rechterlijke persoonlijkheid	592
	Gerechtigheid	593
	Slotwoord	594
	Samenvatting	596
	Kernbegrippen	598

HOOFDSTUK 17	DE POLITIEKE WERELD	600
	Woord vooraf	601
	Politieke kennis en attitudes	602
	Media en agendasetting	602
	De organisatie van politieke attitudes in het publiek	603
	Partij-identificatie	607

Ideologische attitudes	609
De klassieke studies	609
Nieuwe perspectieven op autoritarisme	611
Sociale Dominantie Oriëntatie	614
Een integratief model	616
Systeem justificatie	617
Persoonlijkheidsprofielen van politici	619
Psychobiografieën	619
Profielen op basis van vragenlijsten	622
Morele ontwikkeling	624
Psychopathologie	625
Terrorisme	628
Terrorisme: een complex fenomeen	629
De bronnen van terrorisme	630
Slotwoord	633
Samenvatting	634
Kernbegrippen	636
WOORDENLIJST NEDERLANDS-ENGELS	640
WOORDENLIJST ENGELS-NEDERLANDS	644
VERKLARENDE WOORDENLIJST	648
REFERENTIES	659
PERSONENREGISTER	698
BEKNOPT ZAKENREGISTER	709

WOORD VOORAF

Waarom een nieuw Nederlandstalig boek sociale psychologie?

Er zijn slechts een beperkt aantal handboeken over sociale psychologie in de Nederlandse taal. Dit staat in schril contrast met het aanbod aan introducties in sociale psychologie van Angelsaksische oorsprong. Het doel van het huidige boek is de kwaliteit van die internationale handboeken te evenaren, maar dan in de Nederlandse taal. Hierdoor hoop ik dat sociaalpsychologische inzichten gemakkelijk verspreidbaar worden, niet in het minst bij studenten die geen major in de Psychologie volgen. Zij hebben minder nood aan Engelstalig jargon en het is voor hen belangrijk dat ze inzichten en inhouden leren die dicht bij hun leefwereld staan, ook in termen van taal.

De bedoeling om dicht aan te sluiten bij de wereld van alle studenten wordt eveneens gediend door de sociaalpsychologische processen te illustreren met recente gebeurtenissen die vaak belicht werden in de Belgische en Nederlandse media. Eveneens werd er veel aandacht besteed aan onderzoek van Belgische en Nederlandse onderzoekers.

De nadruk ligt op fundamentele sociaalpsychologische processen en er wordt veel aandacht besteed aan de klassieke studies. De toepassingen van deze fundamentele bevindingen worden echter ook beklemtoond. Met name de hoofdstukken over de multiculturele samenleving, de rechterlijke wereld en de politieke wereld illustreren hoe sociale psychologie kan helpen om de maatschappij beter te begrijpen. Ook de hoofdstukken over Agressie, Anderen helpen, Sociale dilemma's en groepsconflict en Groepsprestaties hebben een uitgesproken praktische oriëntatie. Dit boek is dan ook interessant voor lezers met een brede interesse en studenten uit de Politieke en Sociale wetenschappen, Criminologie en Rechten.

Het idee om dit boek te schrijven, is ontstaan in samenspraak met professor Ivan Mervielde. Hij heeft het opleidingsonderdeel Sociale Psychologie jarenlang gedoceerd aan studenten Psychologie, Criminologie, Politieke en Sociale Wetenschappen en Rechten. Een belangrijke bekommernis van hem was dat het boek zou lezen als een stevige, wetenschappelijk verantwoorde inleiding tot verschillende domeinen van het sociaalpsychologisch onderzoek. Vandaar ook dat een hoofdstuk over Onderzoeksmethoden niet kan ontbreken. Bovendien wordt in alle hoofdstukken ingegaan op het experimenteel en correlatieel onderzoek dat de grondslag vormt van de theorieën. Deze onderzoeken worden vaak geïllustreerd door grafieken en figuren.

DE STRUCTUUR VAN DE HOOFDSTUKKEN

In elk hoofdstuk wordt ingegaan op verbanden met actuele maatschappelijke en culturele gebeurtenissen, waardoor de lezer geconfronteerd wordt met de toepasbaarheid van sociale psychologie en de abstracte theorieën tot leven komen. Elk hoofdstuk sluit af met een samenvatting die een kort overzicht biedt. Dit helpt studenten om de hoofdlijnen te vatten en maakt het memoriseren gemakkelijker. Daarnaast bevat elk hoofdstuk eveneens een aantal vragen die de mensenkennis beproeven. Iedereen heeft allerlei ideeën over sociaal gedrag en sociale relaties. Hoewel mensenkennis dikwijls interessant is, is het probleem dat deze kennis niet op gedegen empirische toetsing berust. We zullen daarom aantonen dat er een fundamenteel verschil is tussen dit soort volkswijsheden en systematisch verzamelde en getoetste kennis.

DANKBETUIGINGEN

Graag dank ik Lies Vandercoilden voor het nalezen van de teksten op Nederlandse taal. De productie van een boek is onmogelijk zonder de volle steun van de uitgever. Ik ben bijzondere dank verschuldigd aan uitgeverij Academia

Press en in het bijzonder aan Peter Laroy, die dit project met volle inzet en met alle middelen gesteund heeft en aan alle medewerkers van Academia Press die achter de schermen geholpen hebben om dit project tot een goed einde te brengen. Eveneens dank aan de mensen van Twin Media (Culemborg) die instonden voor de vormgeving van het boek. Ten slotte een woord van dank aan Kristof Dhont, Vicky Franssen, Tessa Haesevoets, Anne Joosten, Lisa Lerner, Emma Onraet, Chris Reinders Folmer, Arne Roets en Jasper Van Assche voor het herlezen en inhoudelijk becommentariëren van de tekst.

Dit boek draag ik op aan Ivan Mervielde. De bedoeling was dat we dit boek samen zouden

schrijven. Op 22 augustus 2011 is Ivan overleden. Ik herinner mij hem als een eerlijke en gedreven mentor die een groot hart voor studenten had. Ik hoop dat dit boek zijn verwachtingen over 'ons boek' waarmaakt.

Gent, 3 juli 2013

Alain Van Hiel
Vakgroep Ontwikkelings,- Persoonlijkheden- en Sociale psychologie
Universiteit Gent
Henri Dunantlaan 2
B-9000 Gent
e-mail: Alain.VanHiel@UGent.be

OVER DE AUTEUR

Alain Van Hiel is hoogleraar aan de vakgroep Ontwikkelings,- Persoonlijkheden- en Sociale Psychologie van de Universiteit Gent. Hij studeerde af als industrieel ingenieur bouwkunde aan de Industriële Hogeschool Antwerpen-Mechelen in 1989. Hij behaalde zijn licentiaat-

diploma Psychologie aan de Universiteit Gent in 1995 en promoveerde er in 2001. Hij is (co-) auteur van meer dan 100 tijdschriftartikels. Zijn interesse richt zich vooral op de sociale cognitie, politieke psychologie en groepsprocessen.

HOOFDSTUK 1

INLEIDING

OVERZICHT

Aristoteles, een Grieks filosoof die leefde in de vierde eeuw voor Christus, stelde: 'de mens is een sociaal dier, hij is niet gemaakt om alleen te leven'. Deze idee staat centraal in de sociale psychologie. Wie men is, ontstaat in interactie met anderen. We hechten veel belang aan sociale relaties. Dit hoofdstuk vormt een inleiding tot de sociale psychologie. We starten met de definitie van sociale psychologie en gaan in op verschillen met verwante disciplines en andere psychologische onderzoeksdomeinen. Sociale psychologie bestaat een kleine eeuw. Om de huidige ontwikkelingen in onze discipline te begrijpen, dienen we een inzicht te hebben in de korte geschiedenis ervan. We besluiten met een vooruitblik op toekomstige uitdagingen en geanticipeerde evoluties.

OVERZICHT

De mens is een sociaal dier

Sociale psychologie: definitie en verwante disciplines

- > Definitie van sociale psychologie
- > De kracht van de situatie: een voorbeeld van een sociaalpsychologische studie
- > Sociale psychologie en verwante disciplines
- > Andere psychologische domeinen
- > Sociale psychologie en mensenkennis

De geschiedenis van de sociale psychologie

- > De beginjaren van de sociale psychologie (1880-1935)
- > De jaren van bevestiging en groei (1936-1960)
- > Lopen en vallen: 1960-midden 1970
- > Methodologisch en inhoudelijk pluralisme: midden 1970-2000

Sociale psychologie in de 21ste eeuw

- > Hersenonderzoek
- > Het internet
- > Sociaal-culturele perspectieven

Samenvatting

Kernbegrippen

INLEIDING: DE MENS IS EEN SOCIAAL DIER

De mens is een sociaal wezen. We spelen, werken en leven samen. Sociale interacties overkomen ons niet, maar we zoeken ze zelf actief op. Alleen zijn is voor velen een vervelende situatie. We zijn verzet op nadenken over onszelf en anderen en over hoe te reageren in sociale situaties. We observeren anderen, analyseren hun gedrag en proberen te voorspellen wie uiteindelijk met wie zal optrekken, of dit nu in het echte leven is, bij het bekijken van een film, of wanneer we wekelijks de ontwikkelingen in een reality-tv-programma zoals Expeditie Robinson volgen.

Iedereen is een beetje amateurpsycholoog en aangezien sociale relaties zo belangrijk zijn, is iedereen dagelijks bezig met sociaalpsychologische vraagstukken. Had je vandaag een conflict met je partner? Misschien loop je momenteel naar een winkel om een leuk cadeautje te kopen 'om het goed te maken'. Ouders proberen te begrijpen waarom zoon- of dochterlief in het weekend zo laat thuiskomt. Consumenten vragen zich af of ze zich niet te veel hebben laten beïnvloeden door reclamejongens. Docenten ergeren zich aan studenten die hun cursus onvoldoende studeerden en ontwikkelen ideeën over de 'jeugd van tegenwoordig'. Ieder mens denkt na over wat mensen beweegt en probeert het gedrag van zichzelf en anderen te begrijpen.

Naast deze dagelijkse taferelen zijn er nog vele vragen die appelleren aan brede, maatschappelijke problemen. Hoe is het mogelijk dat iemand het op zich neemt om een concentratiekamp te bewaken? Waarom is onze ecologische voetafdruk vele malen groter dan in ontwikkelingslanden en lijken we dit niet eens erg te vinden? De wereld zoekt antwoorden op de vragen die de sociale psychologie bestudeert – vragen over haat en geweld, conflict en wantrouwen, samenwerking en hoe men omgaat met culturele, etnische, raciale, religieuze en geografische verschillen. Er is een grote noodzaak om een beter inzicht te verwerven in dergelijke sociaalpsychologische vraagstukken.

Sociaalpsychologische bevindingen zijn vaak interessant, intellectueel stimulerend en

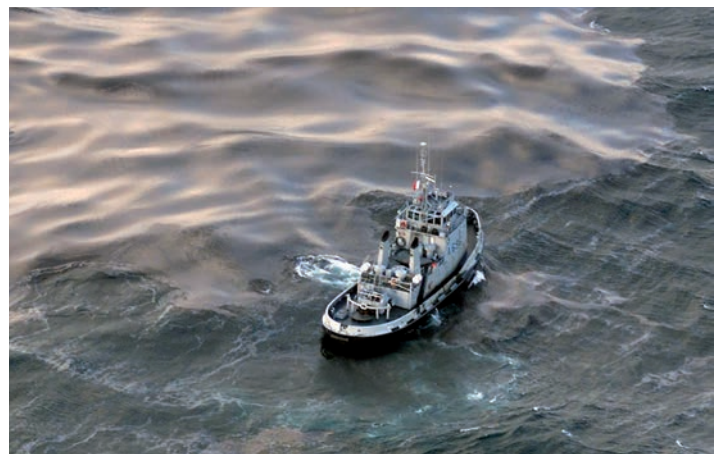

Bladen staan vol van beginnende en eindigende relaties, echtelijke problemen, burenruzies. We zijn als het ware geobsedeerd door hoe mensen met elkaar omgaan.

leuk om te horen. Hierdoor vinden ze vlot hun weg naar de media. Onderzoek brengt voortdurend nieuwe gegevens aan het licht over onze sociale aard. Soms levert dit onverwachte antwoorden op. Bekijk eens de volgende koppen die recent in de media verschenen:

- > 'Mensen liegen makkelijker onder tijdsdruk' (*Goed Gevoel* en *NU.nl*, 10 september 2012)
- > 'Conservatieven en racisten hebben een lager IQ' (*Algemeen Dagblad*, *De Morgen*, *De Volkskrant*, *Het Laatste Nieuws*, 2 februari 2012)
- > 'Kwaad? Tel dan zeker niet tot tien' (*Algemeen Dagblad* / *Het Laatste Nieuws*, 5 juli 2012)

Van de sociale psychologie wordt verwacht dat de discipline bijdraagt tot het begrijpen en oplossen van maatschappelijke problemen.

Zonder vrienden kunnen we niet. Sociale relaties en interacties zijn buitengewoon belangrijk om gelukkig te zijn.

Het eerste artikel laat zien dat men onder tijdsdruk sneller liegt. Ook indien men 'goede' redenen heeft om te liegen, gaat men onder tijdsdruk creatiever om met de waarheid. Het tweede artikel handelt over de relatie tussen politiek-ideologische attitudes en intelligentie, een effect dat vaak aan de hogere scholingsgraad van de linkse kiezer wordt toegeschreven. Het laatste artikel gaat in tegen de volkswijsheid dat wanneer men woede voelt opkomen, het beter

is om tot tien te tellen. Volgens de auteur, Brad Bushman, zorgt tellen tot tien ervoor dat men de kwade gedachten en gevoelens in het hoofd actief houdt, wat de kans op agressief gedrag alleen maar vergroot. Wie te veel focust op wat hij voelt, krijgt meestal het deksel op de neus.

Deze koppen maken duidelijk dat de sociale context een sterke invloed uitoefent op het gedrag. Je kunt hiervan in je eigen leven wellicht talrijke voorbeelden terugvinden. Misschien verdedigde je ooit een bepaalde opinie in de ene groep, maar zweeg je zedig in een andere situatie? De onuitgesproken verwachtingen van je partner hebben je er misschien ooit toe gebracht om jezelf op een heel andere wijze te gedragen. Wellicht draag je graag kledij die de laatste modetrends volgt? Dit zijn allemaal voorbeelden van de kracht van de sociale situatie, het speelterrein van de sociale psychologie. Met behulp van Tabel 1.1 krijg je nog een beter zicht op de onderwerpen die in de sociale psychologie aan bod komen. Deze tabel rapporteert concrete vragen die in de volgende hoofdstukken van dit boek behandeld zullen worden.

Tabel 1.1 Enkele sociaalpsychologische vraagstukken.

Waarom prefereren sommigen een partner die hen niet ophemelt?
(Hoofdstuk Het Sociale Zelf)

Worden we het sterkst beïnvloed door de inhoud of door de verpakking?
(Hoofdstuk Attitudes)

Waarom gehoorzaamt men aan autoriteitsfiguren?
(Hoofdstuk Sociale beïnvloeding)

Werkt men harder aan een groepstaak in aanwezigheid van anderen? (Hoofdstuk groepsprestaties)

Leidt hitte tot agressie? (Hoofdstuk Agressie)

Is een zekere getuige een accurate getuige?
(Hoofdstuk De gerechtelijke wereld)

SOCIALE PSYCHOLOGIE: DEFINITIE EN VERWANTE DISCIPLINES

Sociale psychologie hanteert de methode van de psychologie. Wat de psychologie binnen de grote groep van sociale wetenschappen apart maakt, is de gerichtheid op het individu. Enkel wanneer men 'het innerlijk' van de actoren begrijpt, kan men correcte uitspraken doen over 'wat mensen drijft'. Met het innerlijk bedoelen we denkprocessen, affect en motivatie. Binnen de psychologie onderscheidt de sociale psychologie zich van de andere domeinen door de gerichtheid op het individu in de context van sociale relaties en situaties. Alle takken binnen de psychologie benadrukken bovendien de wetenschappelijke methode, waarbij dikwijls experimenten worden gehanteerd om theorieën te toetsen.

In dit deel geven we een definitie van sociale psychologie en bespreken we de relatie tussen deze discipline en sociologie, maar ook enkele andere psychologische domeinen.

DEFINITIE VAN SOCIALE PSYCHOLOGIE

Sociale psychologie is de wetenschappelijke studie naar de wijze waarop gedachten, gevoelens, motivaties en gedragingen van mensen beïnvloed worden door de werkelijke of gefantaseerde aanwezigheid van anderen en hoe wij zelf een invloed uitoefenen op hoe andere personen denken, voelen en zich gedragen (Allport, 1985). Laten we elke component van deze definitie van naderbij bekijken.

taseerde aanwezigheid van anderen en hoe wij zelf een invloed uitoefenen op hoe andere personen denken, voelen en zich gedragen (Allport, 1985). Laten we elke component van deze definitie van naderbij bekijken.

Wetenschappelijke studie

Sociaalpsychologen hanteren vaak **experimenten** als basis van wetenschappelijk gevalideerde kennis. Zoals in het Hoofdstuk Onderzoeksmethoden uiteengezet wordt, toetsen sociaalpsychologen hun theorieën op basis van systematische observatie, beschrijving en meting. Er zijn andere mogelijkheden om het sociaal functioneren van mensen te begrijpen. Bijvoorbeeld, op basis van persoonlijke ervaringen, na het lezen van een meeslepende roman, of het zien van een film of een nieuwsbericht kan je eveneens tot inzichten komen over sociaalpsychologische thema's. Sociaalpsychologen vinden echter niet dat dergelijke kennis het hen mogelijk maakt om theorieën op te bouwen. Omdat sociale psychologie eerder wetenschappelijk dan

Sociale psychologie

De wetenschappelijke studie naar de wijze waarop gedachten, gevoelens, motivaties en gedragingen van mensen beïnvloed worden door de werkelijke of gefantaseerde aanwezigheid van anderen en hoe we zelf invloed uitoefenen op hoe andere personen denken, voelen en zich gedragen.

Experiment

Een vorm van onderzoek waarbij de onderzoeker controle heeft over de gebeurtenissen en deelnemers volkomen toevallig aan condities worden toegewezen.

Sociale normen sturen het gedrag van individuen. Deze foto toont 'voetbalsupporters' van Zenit Sint-Petersburg, een groep die geweld en racisme niet schuwt.